

УДК 656.224.072.44

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

*Л. В. Марценюк, к. е. н., доцент, Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна
rwinform1@rambler.ru*

В статті виявлені актуальні проблеми вітчизняної туристичної галузі та визначені напрями щодо розвитку туризму. Запропоновано методичний підхід щодо визначення перспективного обсягу перевезення туристів, які можуть користуватися залізничними перевезеннями на різних маршрутах України та Європи. Показано переваги даного підходу та визначено його роль в раціональному розподілі туристів за різними напрямками руху і підвищенні ефективності діяльності усіх учасників вказаного процесу.

Ключові слова: туризм, залізничний туризм, туристичний продукт, «готель на колесах».

Постановка проблеми. В останні роки туристична галузь стала важливим соціальним і політичним явищем, що здійснює вплив на економіку багатьох розвинених країн. Сучасний туризм, без сумніву, інтегрує практично всі галузі.

Щорічно у світі здійснюється майже мільярд туристичних подорожей. Туризм, безумовно, одна із високодохідних галузей. Туризм формує до 10% сукупного ВВП країн ЄС. У розвинених країнах світу туризм сприяє соціально-економічному розвитку країн.

За прогнозами ВТО, кількість подорожуючих у найближчі п'ять років зросте до 1,6 млрд. чоловік за рік, а більше всього на-

буде розвитку внутрішній туризм у Китаї, США та Франції. Передбачається, що щоденні витрати туристів, за винятком витрат на авіаквитки, зростуть до приблизно п'яти мільярдів доларів у день. Виїзний туризм теж не буде стояти на місці. Найбільш масові туристичні потоки очікуються з США, Японії, Китаю, Німеччини. Як бачимо, Україна, на жаль, в цих оптимістичних списках не фігурує [1].

Залучити інвестиції Україна зможе лише за умови комплексної розбудови туристичної інфраструктури та розвитком існуючих транспортних систем, а також будівництвом нових об'єктів.

Аналіз останніх досліджень та пуб-

лікацій. Проблемами розвитку туризму займалися такі вчені, як: Г. Бак [2], Ю. Бараш [3], Л. Богуш [4], В. Данильчук [5], О. Кальченко [6], В. Ки́фяк [7], В. Цибух [8], І. Школа [9] та інші. Кожен з них вніс свій істотний вклад у дослідження щодо перспектив розвитку туризму в нашій країні, але й досі наша держава, не дивлячись на багатий природний та історико-культурний потенціал, використовує його лише на третину. Згідно зі статистичними даними, у сфері подорожей і туризму Україна посідає 78-е місце серед усіх країн світу.

Формулювання мети статті. Метою статті є виявлення актуальних проблем вітчизняної туристичної галузі та визначення напрямів державної політики щодо розвитку туризму, а також визначення методичного підходу щодо визначення перспективного обсягу туристів, які можуть користуватися залізничними перевезеннями на різних маршрутах України та Європи, який відрізняється від існуючого використанням будь-яких видів колії (широкої, європейської та вузької), комфортності готелів та спеціального рухомого складу, якості наданих послуг та привабливості маршруту подорожі, що дозволить раціонально розподіляти туристів по різних напрямках руху і підвищити ефективність діяльності усіх учасників вказаного процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Складна політична та економічна ситуація в Україні стримує розвиток туристичної індустрії. Ситуація невизначеності відлякує потенційних іноземних туристів. А отже, для покращення ситуації потрібно, в першу чергу, вести грамотну інформаційну політику, спрямовану на створення позитивного іміджу країни.

Після прийняти рішення подорожувати перед туристом постає питання вибору транспортного засобу. На сьогоднішній день залізничний транспорт має певні переваги серед інших видів транспорту. Подорожі залізницею є популярним видом відпочинку і за кордоном. Туристичні залізничні маршрути є невід'ємною частиною туристичного бізнесу в більшості країн Європи та США. Це свідчить про успішність і великий стратегічний потенціал розвитку цього виду відпочинку [10].

Серед переваг залізничного туризму – можливість використання існуючої інфраструктури та рухомого складу.

Метою розвитку залізничного туризму є: збільшення доходності залізниці; задоволення потреб пасажирів в рухомому складі; розвиток комплексності обслуговування на залізничному транспорті.

Туризм є одним із найперспективніших напрямків соціально-економічного розвитку регіонів.

Сьогодні стримують розвиток туризму багато факторів, серед яких і недосконалість законодавчої бази, і обмеженість асортименту запропонованих послуг, і відсутність коштів на реконструкцію пам'яток історії та архітектурного мистецтва та повноцінної інформації щодо можливих туристичних маршрутів. Цей перелік можна ще і далі продовжувати.

В Україні не розвинений сектор туристичної індустрії як такий. Різноманітним туристичним послуг, можуть похвалитися переважно міста-мільйонери, міста загальноновизначених зон рекреації та туризму, деякі історичні та культурні центри. В той час коли в більшості міст України можна розвивати промисловий, оздоровчий, екологічний, навіть екстремальний та інші види туризму.

Аналіз стану вітчизняного туристичного ринку свідчить про те, що розвиток туризму в Україні перебуває лише на початковій стадії.

Задля вирішення поставлених проблем необхідна міцна підтримка держави. Спочатку потрібно створити належні умови для роботи туристичних підприємств, установ та організацій. Потребують розробки й впровадження прогресивні методи і стандарти туристичного обслуговування; потрібно пропонувати вигідні умови для підприємців малого та середнього бізнесу; підвищувати ефективність використання рекреаційних ресурсів та об'єктів культурної спадщини; зміцнити матеріально-технічну базу туризму. Серед важливих напрямків роботи з питань розвитку туризму є потужна інформаційна політика [11].

Раніше було вказано, що вітчизняні туристичні ресурси використовуються далеко не в повному обсязі. Дослідження нау-

ковців свідчать про те, що одночасна ємність природних ресурсів України з врахуванням можливого навантаження та екологічних вимог складає близько 50 млн. чоловік, в той час як рівень використання внутрішніх туристично-рекреаційних ресурсів України фактично дорівнює 7–9%. Це викликано відсутністю коштів на проведення ефективної маркетингової політики в сфері туризму; необхідністю отримання візи для в'їзду в Україну, що викликає перше негативне ставлення у потенційних туристів; застарілою інфраструктурою; низьким рівнем сервісу.

Регулювання туристичної діяльності в Україні здійснюється різними шляхами, одним з найважливіших державних регуляторів є правове регулювання. Так, Законом «Про туризм» встановлено, що державна політика у галузі туризму визначається Верховною Радою України. Центральним органом державної виконавчої влади в галузі туризму був вже ліквідований Державний комітет України по туризму. Головною метою вищевказаного Закону визначалося створення правової бази для становлення туризму як високорентабельної галузі економіки та важливого засобу культурного розвитку громадян, забезпечення зайнятості населення, збільшення валютних надходжень, захист законних прав та інтересів туристів і суб'єктів туристичної діяльності, визначення їх обов'язків і відповідальності.

Окрім даного Закону сприятимуть розвитку туризму в Україні й Укази Президента України: від 28 вересня 1996 р. №880/96 «Про Фонд «Намісто Славутича»; від 21 вересня 1998 р. №1047/98 «Про День туризму», який відзначається щороку 27 вересня; від 14.12.2001 р. №1213 /2001 «Про заходи щодо забезпечення реалізації державної політики у галузі туризму».

Постановою Кабінету Міністрів України було затверджено Програму розвитку туризму в Україні до 2020 року, основною метою якої є створення конкурентоспроможного на міжнародному ринку національного туристичного продукту, здатного максимально задовольнити туристичні потреби населення країни, забезпечення на цій основі комплексного розвитку регіонів за умови збереження екологічної рівноваги та

культурної спадщини.

В подальшому потребує розробки механізм виконання стратегічних рішень державних органів влади. Йдеться про видання на їх підставі відповідних підзаконних актів та інструкцій, які б сприяли зростанню соціально-економічної ефективності туризму в Україні та поповненню бюджетів усіх рівнів.

Вкрай необхідно спростити прикордонні і митні формальності, паспортно-візовий режим тощо.

На порядку денному стоїть і створення неурядової Національної туристичної асоціації (НТА), яка б відстоювала інтереси як інвесторів, так і споживачів туристичного продукту.

Одними з найважливіших кроків державної політики у сфері туризму повинно стати створення позитивного іміджу України як туристичної держави та активне просування туристичного продукту.

Основою туристичної індустрії є насамперед туристична інфраструктура і турпослуги. Нинішній стан інфраструктури не задовольняє ні вітчизняних, ні іноземних туристів, а якість послуг робить сучасні туристичні продукти не конкурентоспроможними [3].

Незадовільний стан дорожнього покриття, низький розвиток єдиної транспортної мережі, відсутність інформаційного обладнання – все це характеризує нинішній стан транспортної інфраструктури більшості рекреаційних територій.

Безумовно, для вирішення всіх окреслених проблем необхідне значне бюджетне та приватне фінансування. При цьому потрібно, щоб інвестори отримали дієвий механізм сприяння інвестиціям.

Створення конкурентоспроможного туристичного продукту, здатного максимально задовольнити туристичні потреби населення країни та забезпечити розвиток територій – це і є стратегічна мета розвитку туристичної галузі в Україні.

Ключовим завданням є оптимізація зв'язків туризму і культури. Саме національна культурна спадщина в більшості країн є потужним генератором залучення туристичних потоків.

Важливими факторами, що впливати-

муть у подальшому на розвиток ринку туризму, є: демографічні зміни, матеріальний та соціальний стан населення, рівень освіти, тривалість відпустки, професійна зайнятість та багато інших чинників [12].

В Україні подорожує, в основному, населення від 25 до 40 років, в той час як в економічно розвинених країнах туристи – це переважно люди старшої вікової групи (понад 60 років) [13].

Поступове збільшення кількості працюючих, забезпечення більш високого доходу на кожного члена сім'ї, зростання рівня освіти розширяють такі сегменти туристичного ринку, як поїздки з метою відпочинку і в період відпусток, відвідування тематичних парків і культурних заходів, здійснення ділових поїздок, короткочасних подорожей і маршрутів вихідного дня тощо.

Одним із найважливіших чинників, що впливає на розвиток туризму, є добробут населення. Існує чіткий зв'язок між тенденцією розвитку туризму, загальним економічним розвитком і особистими доходами громадян. Туристичний ринок дуже відчутний до змін в економіці. Щорічне збільшення доходів громадян України приведе до більш інтенсивної туристичної діяльності і, зокрема, до збільшення кількості споживачів з високими доходами.

Розвиток туризму в Україні дозволить створити додаткові робочі місця, поповнити валютний запас, відновити занедбану інфраструктуру, зміцнити авторитет у світовій спільноті.

Очікується, що в найближчому майбутньому відбудеться інтенсивний розвиток культурно-пізнавального, тематичного, пригодницького туризму; завдяки жорсткій конкуренції якість надаваних послуг у сфері туризму буде стрімко зростати; витрати домогосподарств на подорожі будуть рости швидше, ніж інші статті витрат [14].

Серед найважливіших факторів туристичної мобільності населення можна виокремити наступні: соціально-економічні (добробут, розміри національного доходу, що припадає на одну особу, загальний культурний рівень громадян, вартість проїзду, доступність сполучень, приналежність мешканців до тієї або іншої соціальної групи), територіальні (виробничо-господарське та

історичне значення регіонів, кількість населення, площа населеного пункту, щільність забудови), організаційні (розгалуженість розташування транспортної мережі, зручність використання рухомого складу та поїздки, якість обслуговування, витрати часу на пересування), та природно-кліматичні [15].

Ефективність управління туризмом можна розглядати в двох напрямках: економічному і соціальному. Основними і найбільш простими є розрахунки частоти поїздок і інтенсивність подорожі.

В якості загальної концепції соціально-економічної оцінки розвитку туризму для великого туристичного центру чи регіону можна прийняти модель, запропоновану Ю. І. Блохіним.

З точки зору економіки міста і регіону в цілому туризм можна умовно розглядати як одну з її галузей. У цьому випадку порівняльну оцінку ефективності різних варіантів розвитку туризму слід проводити з урахуванням впливу цієї галузі на функціонування інших галузей. Можна в якості критерію оптимальності прийняти прибуток, одержуваний соціально-економічною сферою регіону від туристичної діяльності.

У загальному випадку зазначений прибуток буде дорівнювати сумі доходів від в'їзного та виїзного туризму за мінусом витрат, які несе економіка регіону на розвиток туристичної діяльності.

Зазначений прибуток являє собою ту частину прибутку, одержуваної галуззю, яка надходить у розпорядження регіону і витрачається поза самої галузі (тобто частина прибутку, витрачена на розширене відтворення галузі туризму, не враховується).

Складові доходів можна представити у розгорнутому вигляді окремо по прийому й відправленню туристів.

По прийому туристів буде отримано:

- прямі доходи від в'їзного туризму у вигляді різних регіональних і федеральних податків, що виплачуються турфірмами та іншими учасниками туристичного бізнесу;
- доходи від витрат туристів на обслуговування;
- непрямі доходи від завантаження готелів, барів, казино, ресторанів, розваг, відвідування історичних і культурних центрів;
- непрямі доходи від створення додат-

кових робочих місць.

По відправленню туристів:

– прямі доходи від оподаткування туристичної діяльності по відправці туристів, що виплачується турфірмами та іншими учасниками бізнесу;

– доходи від додаткового завантаження транспортних засобів та інших об'єктів сфери послуг, що залучаються при відправці туристів;

– непрямі доходи від створення додаткових робочих місць в системі обслуговування по відправці туристів.

Однією з умов туристської діяльності повинне з'явитися відрахування частини доходів у бюджет регіону від виїзного туризму. У цій схемі буде реалізовано відомий принцип: «Туризм повинен розвиватися за рахунок туризму»; в основному ці кошти будуть витрачені на розбудову інфраструктури і рекламну кампанію [16].

Туристичний потенціал України використовується не в повній мірі. Менеджмент у цій сфері м'яко кажучи, «кульгає». Туристи, в основному, їдуть до Києва, Львова, на Закарпаття, а в недавньому минулому – до Криму. Що ж стосується інших міст і регіонів нашої країни, то там теж є потенціал для організації доступного та цікавого відпочинку.

В Черкаській області туристам можна запропонувати відвідати Канівський, Чигиринський, Корсунь-Шевченківський національні заповідники; Липівський, Русько-Полянський, Тарасів Обрій заказники; Тальнівський, Козачанський, Корсунь-Шевченківський парки-пам'ятки, а також дендропарк світового значення – «Софіївка».

На Черкащині екскурсоводи можуть розказати багато цікавого про дві основоположні постаті в історії України – Б. Хмельницького і Т. Шевченка, які безпосередньо були пов'язані з цим краєм.

У Чернівці туристів приваблює Національний архітектурно-історичний заповідник «Чернігів стародавній».

В Полтаві у рамках програми «Полтава туристична» можна дізнатися про події Полтавської битви та сучасну Полтаву.

В Запорізькій області запровадили електронну карту туристичних об'єктів та відкрили інфоцентр для туристів.

Дніпропетровщина – багатий край на історико-культурну спадщину, тут розташовано більше сотні природно-заповідних територій і об'єктів.

На Миколаївщині запроваджена сучасна модель розвитку туристично-рекреаційного комплексу Чорноморського узбережжя «Чорноморська перлина».

На Херсонщині створено свою унікальну «Венецію»: місцева влада та підприємці об'єднали зусилля для облаштування 45 безлюдних острівців у плавнях Дніпра. Згодом на них з'являться усамітнені хутори з індивідуальною спеціалізацією.

Популярним місцем туристичного відпочинку не тільки для вітчизняних, а й для іноземних туристів стала Одеса.

На Вінниччині для розвитку туризму розроблена програма «Історія Вінниччини: від громади – до особистості».

Житомирщина визначила сім чудес свого краю. Серед об'єктів – каньйон на річці Тетерів і водоспад Вчелька в Житомирському районі, Камінне село на Олевщині, храм Святого Василя Великого в Овручі, купальні княгині Ольги в Коростені, скеля Голова Чацького і Музей космонавтики у Житомирі.

На Сумщині можна прогулятися в Деснянсько-Старогутському національному парку, побачити архітектурні пам'ятки колишньої гетьманської столиці Глухова, овіяну славою «Слова о полку Ігоровім» пугивльську землю. Цікаво туристам буде відвідати Охтирку, Ромни, Конотоп, Тростянець.

На Закарпатті відкрито близько 40 туристичних закладів. Туристів зацікавлять замки Мукачеве, Ужгорода, Хуста, Невицького, палаци Чинадієва, Виноградова, Берегова. Для любителів екстремальних видів відпочинку є гірськолижні курорти, рафтинг по річках Тиса та Черемош, скелелазні маршрути в Карпатах. Незабутні враження можна отримати і на фестивалі вина в Мукачеві та святі бринзи в Рахові.

Корисні дані оприлюднив Інститут проблем управління ім. Горшеніна. Так, в 129 населених пунктах соціологи опитали більше двох тисяч повнолітніх українців. Згідно з даними опитування, 22% з них вважають, що найбільший інтерес для туристів

у їхньому регіоні становлять історичні пам'ятки, 21% – природа, 15% – чистота водойм, 11% – лікувальні води, грязі, солі, 11% – сільськогосподарська продукція. Майже не були відзначені релігійні цінності, народна творчість, національна кухня та археологічні пам'ятки. Проте більше чверті респондентів категорично заперечили наявність у своєму регіоні будь-чого, що може становити інтерес для туристів [17].

Це свідчить про те, що не тільки у світі мало знають про туристичний потенціал нашої країни. Про це мало знають і самі українці.

Враховуючи сприятливі природні та історичні ресурси, автор пропонує розробити різні за тривалістю та вартістю маршрути, що дозволить раціонально розподіляти туристів по різних напрямках руху і підвищити ефективність діяльності усіх учасників вказаного процесу. Ці маршрути можуть бути як суто на території України, так і змішані – по залізницях і України, і Європи. При цьому можливо буде на одному маршруті використовувати будь-які види колії (широку, європейську та вузьку). Замість стаціонарних готелів пропонується поставити на туристичні маршрути поїзди, переобладнані під «готелі на колесах», номеракупе в яких можуть бути від економ-класу до шикарних «люксів». Якість наданих послуг повинна наближатися до європейських і саме в цьому напрямку можуть бути створені всі передумови для добросовісної конкуренції.

Висновки. Серед актуальних проблем вітчизняної туристичної галузі: складність ведення туристичного бізнесу; брак позитивної інформації як на внутрішньому, так і на міжнародному інформаційному полі; недостатня розвиненість готельного господарства; занедбаність історико-культурних пам'яток та інші.

Задля розвитку туризму основними напрямами державної політики повинні стати: збереження туристичних ресурсів; вдосконалення нормативної бази; створення економічних умов для стимулювання розвитку туризму; надання пільг для організації туристичної роботи; залучення інвестицій в розвиток туристичної індустрії; сприяння розвитку конкуренції; забезпечення безпеки

туристів; підтримка науковців; участь у міжнародних програмах розвитку туризму.

У статті вперше визначено методичний підхід щодо визначення перспективного обсягу туристів, які можуть користуватися залізничними перевезеннями на різних маршрутах України та Європи, який відрізняється від існуючого використанням будь-яких видів колії (широкої, європейської та вузької), комфортності готелів та спеціального рухомого складу, якості наданих послуг та привабливості маршруту подорожі, що дозволить раціонально розподіляти туристів по різних напрямках руху і підвищити ефективність діяльності усіх учасників вказаного процесу.

Література

- 10 захоплюючих та неповторних залізничних маршрутів з усього світу – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vsviti.com.ua/collections/18902>
2. Бак Г. Впровадження інновацій у сфері туризму / Г. Бак // Наукові записки. – 2010 – №2. – С. 48–56.
3. Бараш Ю. С. Розвиток залізничного туризму в Україні / Ю. С. Бараш // Вісн. Дніпропетр. нац. унту заліз. трансп. ім. акад. В. Лазаряна. – Д., 2014. – Вип. 8. – С. 7–11.
4. Богуш Д. Міжнародний імідж України: проблеми і перспективи / Д. Богуш // Всеукраїнська Експертна Мережа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.experts.in.ua/inform/news/detail.php?ID=81606>
5. Данильчук В. Ф. Розвиток ринку туристичних послуг в умовах промислових регіонів України / В. Ф. Данильчук // Вісник ДІТБ. – 2011. – №15. – С. 283–290.
6. Кальченко О. М. Проблеми інноваційного розвитку туристичної галузі України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vcndtu/2010_41/18.htm.
7. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні / В. Ф. Кифяк. – Чернівці : Зелена Буковина, 2003. – 312 с.
8. Цыбух В. И. Перспективы развития национальной туристической индустрии / В. И. Цыбух // Гостиничный и ресторанный бизнес. – 2001. – № 4.
9. Школа І. М. Розвиток міжнародного туризму в Україні / І. М. Школа, В. С. Григорків, В. Ф. Кифяк. – Чернівці, 1997.
10. Rail routes in France [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://about-france.com/scenic-railways.htm>
11. Альошинський Є. С. Передумови створення транспортнологістичних кластерів у межах міжнародних транспортних коридорів / Є. С. Альошинський, Є. І. Балака, Г. О. Сіваконева, С. О. Світлична

// Матеріали дев'ятої Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми міжнародних транспортних коридорів та єдиної транспортної системи України». – Коктебель : УкрДАЗТ, 2013. – С. 87–89.

12. Развитие железнодорожного туризма [Электрон. ресурс]. Режим доступа: http://www.Ozd.ru/sport_i_turizm/razvitie_zheleznodorozhnogo_turizma.html

13. American-rails.com [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.american-rails.com/gcr.html>

14. Гуляев В. Г. Организация туристических пе-

ревозок / В. Г. Гуляев. – М. : Финансы і статистика. – 2001. – 512 с.

15. Стрілець В. І. Організація залізничного туризму в Україні як чинник підвищення прибутковості галузі / В. І. Стрілець // Вісн. Дніпропетр. нац. ун-ту заліз. трансп. ім. акад. В. Лазаряна. – Д., 2011. – Вип. 1. – С. 114–117.

16. Абрамов В. В. История туризма / В. В. Абрамов., М. В. Тонокошкур: Підручник. – Х. : ХНАМГ, 2010. – 294 с.

17. Писаревський І. М. Туризм як національний пріоритет / І. М. Писаревський: Монографія. – Х. : ХНАМГ, 2010. – 284 с.

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В УКРАИНЕ

Л. В. Марценюк, к. э. н., доцент, Днепропетровский национальный университет железнодорожного транспорта имени академика В. Лазаряна

В статье выявлены актуальные проблемы отечественной туристической отрасли и определены направления по развитию туризма. Предложен методический подход к определению перспективного объема перевозок туристов, которые могут пользоваться железнодорожным транспортом на различных маршрутах Украины и Европы. Показаны преимущества данного подхода и определена его роль в рациональном распределении туристов по различным направлениям движения и повышении эффективности деятельности всех участников указанного процесса.

Ключевые слова: туризм, железнодорожный туризм, туристический продукт, «отель на колесах».

PROBLEMS AND PROSPECTS OF TOURISM DEVELOPMENT IN UKRAINE

L. V. Martsenyuk, Ph.D (Econ.), Ass. Prof., Dnipropetrovsk National University of Railway Transport named after Academician V. Lazaryan

The topical problems of domestic tourism industry highlighted and the direction for the development of tourism are determined. Methodological approach to identify promising traffic of tourists who can utilize railway transport in Ukraine and Europe is offered. Advantages of this approach are shown and its role in rational distribution of tourists in different directions is defined, as well as its role in the increased efficiency of actions of all stakeholders.

Keywords: tourism, railway tourism, the tourism product, «hotel on wheels».

Рекомендовано до друку д. е. н., проф. Петрунею Ю. Є. Надійшла до редакції 29.06.15.